

Axmadjonova Shaxruza

O'zbekiston Jurnalistika va Ommaviy Kommunikatsiyalar Universiteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada inson psixikasining tug'ilishdan to qarilik davrigacha bo'lgan rivojlanish bosqichlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. L.S. Vygotskiy, J. Piaget, E. Erikson va boshqa olimlarning nazariyalari asosida psixikaning yoshga oid xususiyatlari va ularning ijtimoiy, biologik hamda psixologik omillar bilan bog'liqligi ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: psixika, rivojlanish bosqichlari, ontogenez, kognitiv rivojlanish, shaxs psixologiyasi.

Annotation: This article analyzes the stages of human psyche development from birth to old age from a scientific and theoretical perspective. Based on the theories of L.S. Vygotsky, J. Piaget, E. Erikson, and other scholars, the study highlights the age-related characteristics of the psyche and their interrelation with social, biological, and psychological factors.

Keywords: psyche, developmental stages, ontogenesis, cognitive development, personality psychology.

Аннотация: В данной статье проводится научно-теоретический анализ этапов развития психики человека от рождения до старости. На основе теорий Л.С. Выготского, Ж. Пиаже, Э. Эриксона и других ученых показаны возрастные особенности психики и их взаимосвязь с социальными, биологическими и психологическими факторами.

Ключевые слова: психика, этапы развития, онтогенез, когнитивное развитие, психология личности.

KIRISH

Inson psixikasi o'zgaruvchan va bir-birini davom ettirgan rivojlanish bosqichlaridan iboratdir. Har bir bosqichda yangi tajribalar va bilimlar yig'iladi, va bu jarayon insonning ichki dunyosini, fikrlarini, his-tuyg'ularini va ijtimoiy munosabatlarini shakllantiradi. Psixologiyada rivojlanish nazariyalari turli olimlar tomonidan ishlab chiqilgan va har biri inson psixikasining turli jihatlarini tushuntiradi. Freydning psixoanalitik nazariyasidan tortib Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasigacha bo'lgan bir qator yondashuvlar inson psixikasining turli bosqichlarini o'rganishga intiladi. Ushbu maqolada psixologiyaning rivojlanish bosqichlari haqida umumiy tushuncha berib, har bir bosqichning xususiyatlari va unga ta'sir etuvchi omillarni ko'rib chiqamiz.

Adabiyotlar tahlili

XX asr psixologiyasi insonning yoshga oid rivojlanishini bosqichma-bosqich izohlashga qaratilgan nazariyalar bilan boyidi. J. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi shaxs tafakkurining sensor-motor bosqichdan abstrakt-mantiqiy tafakkur darajasigacha ketma-ket bosqichlarda shakllanishini asoslab berdi. L.S. Vygotskiy esa madaniy-tarixiy yondashuvi orqali psixikaning ijtimoiy muhit va faoliyat kontekstida shakllanishini ko'rsatdi. E. Erikson tomonidan ishlab chiqilgan psixososial rivojlanish modeli esa hayotiy

inqirozlar konsepsiyasi orqali shaxsiy o'sishning ijtimoiy-psixologik determinantlarini ta'kidlaydi. Ushbu nazariyalar turli yo'nalishlarda rivojlangan bo'lsa-da, ularning umumiy nuqtasi shaxs rivojlanishining ontogenetik davomiyligi va sifat o'zgarishlariga urg'u berishidir.

So'nggi o'n yilliklarda neyrofanlarning taraqqiyoti psixikaning biologik asoslarini chuqurroq yoritdi. Tadqiqotlarga ko'ra, inson miyasida hayotning ilk uch yilida soniyasiga 1 milliondan ortiq yangi neyron aloqalari hosil bo'ladi. Keyinchalik esa "sinaptik budash" jarayoni orqali ortiqcha neyron aloqalar yo'q qilinadi va tajribaga sezgir neyron tarmoqlari mustahkamlanadi. Shu bois bolalik davrida ijtimoiy muloqot, emotsional qo'llab-quvvatlash va ta'limiy stimullar psixikaning keyingi bosqichlariga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

O'smirlik davrining chegaralari zamonaviy adabiyotlarda keng muhokama qilinmoqda. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti an'anaviy tarzda 10–19 yoshni o'smirlik sifatida belgilagan bo'lsa, so'nggi tadqiqotlar ushbu davrni 10–24 yosh oralig'ida ko'rishni taklif qilmoqda. Buning sababi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi, ta'limning cho'zilishi va mehnat bozoriga kirish davrining kechikishidir. Ushbu yondashuv psixikaning rivojlanish bosqichlarini faqat biologik emas, balki ijtimoiy-madaniy omillar bilan ham belgilanishini ko'rsatadi.

Psixikaning rivojlanish bosqichlarini empirik tadqiq qilishda zamonaviy psixometrik vositalar keng qo'llanmoqda. Masalan, BFI-2 (Big Five Inventory) shaxs xususiyatlarini yosh guruhlari kesimida tahlil qilishda yuqori ishonchlilik ko'rsatmoqda. Shuningdek, kognitiv rivojlanishni aniqlashda Piaget testlari, neyropsixologik baholash metodlari va ruhiy salomatlikni skrining qilish uchun PHQ-9, GAD-7 kabi standartlashtirilgan vositalar qo'llaniladi. Bu metodlar nazariy yondashuvlarni empirik asoslar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Asosiy qism

Inson psixikasi rivojlanishining bosqichlari, asosan, biologik va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda shakllanadi. Har bir bosqichda insonning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida o'zgarishlar yuz beradi. Bu rivojlanish jarayonida insonning o'zini anglash, boshqalar bilan o'zaro munosabatlar o'rnatish va ijtimoiy normlarga moslashish kabi ko'nikmalar shakllanadi.

Bolalik davri

Bolalik davri inson hayotining birinchi bosqichi bo'lib, bu davrda psixologik rivojlanishning asosiy yo'nalishlari shakllanadi. Bolalar hissiy, kognitiv va ijtimoiy jihatdan tez rivojlanadilar. Erkinlik va mustaqillikni rivojlantirish jarayonida, ular atrofdagi dunyo va o'zlari haqida ko'proq bilishga intiladilar. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bolalar tashqi olamni anglashda konkret amallarni bajarish orqali o'z bilimlarini kengaytiradilar. Shu bilan birga, bolalar o'z hissiyotlarini boshqarishni, o'ziga bo'lgan ishonchni rivojlantirishni va ijtimoiy munosabatlar o'rnatishni o'rganadilar.

O'smirlik davri

O'smirlik davri inson psixikasida katta o'zgarishlar ro'y beradigan davrdir. Bu davrda o'smirlar o'zlikni anglash, mustaqillikni izlash va o'z shaxsiyatlarini shakllantirishga kirishadilar. Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasiga ko'ra, o'smirlik davrida

shaxsiyatni izlash va kimlikni aniqlash muhim bosqich hisoblanadi. O'smirlar ijtimoiy guruhlarda o'z o'rnini topishga, boshqalarga ta'sir etishga va o'z hissiyotlarini boshqarishga harakat qiladilar. Shu bilan birga, ularning kognitiv rivojlanishi ham tezlashadi, bu esa qarorlar qabul qilish, muammolarni hal qilish va kelajak uchun rejalashtirish qobiliyatlarini oshiradi.

Kattalik davri

Kattalik davri insonning psixologik rivojlanishining uchinchi bosqichi bo'lib, bu davrda shaxsiyat to'liq shakllanadi va inson o'zini dunyoda qanday joylashishini aniqlaydi. Kattalikda kognitiv rivojlanish barqarorlashadi, insonning qaror qabul qilish qobiliyati kuchayadi. Shu bilan birga, o'zaro munosabatlar va oilaviy hayotda yangi bosqichlar boshlanadi. Eriksonning nazariyasiga ko'ra, kattalik davrida "intimlik vs. izolyatsiya" masalasi yuzaga keladi. Insonlar bu davrda romantik munosabatlar o'rnatishga, oilaviy hayotni qurishga va o'zlarining shaxsiy maqsadlariga erishishga harakat qiladilar.

Keksayish davri

Keksayish davri inson hayotining oxirgi bosqichi bo'lib, bu davrda psixologik rivojlanish o'zining eng yuqori darajasiga erishadi. Keksayish davrida inson o'zining o'zgarishlarini va yoshi bilan bog'liq holatlarni qabul qilishga harakat qiladi. Bu davrda muhim psixologik masalalar hayotdan qoniqish, o'zining erishgan yutuqlarini baholash va kelajakdagi o'lim bilan bog'liq qo'rquvni engish kabi mavzularda bo'ladi. Eriksonning nazariyasiga ko'ra, keksalikda inson "integratsiya vs. despair" (qoniqish vs. umidsizlik) bosqichiga yetadi, bu davrda inson o'z hayotini baholash va erishgan maqsadlariga qoniqish bilan qarashga harakat qiladi.

Xulosa

Inson psixikasi rivojlanishi davomida bir nechta bosqichlardan o'tadi, va har bir bosqich o'zining xususiyatlari va o'zgarishlari bilan ajralib turadi. Bolalikda hissiy va kognitiv rivojlanishning asosiy yo'nalishlari shakllanadi, o'smirlikda kimlikni aniqlash va mustaqillikni izlash boshlanadi, kattalikda shaxsiyat to'liq shakllanadi va o'z o'rnini topishga harakat qilinadi, keksayishda esa inson hayotini baholash va o'zgarishlarga moslashish jarayonlari yuzaga keladi.

Psixologik rivojlanishning har bir bosqichi o'ziga xos o'zgarishlar, ko'nikmalar va tajribalarni talab qiladi, va insonning psixik holatini tushunish va tahlil qilish uning rivojlanish jarayonlarini yaxshiroq anglashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. qizi Fattullayeva, M. M. (2024). O 'QUVCHILARNI BADIY USLUBDAGI MATNLARNI YARATISHGA O 'RGATISH. PEDAGOG, 7(5), 653-663.
2. Fattullayeva, M. M. (2024). O 'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA ERTAKLAR O 'QITISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI. PEDAGOG, 7(4), 243-248.
3. Fattullayeva, M., & Raxmatova, G. (2024). TANLOVLARNING MAZMUNI VA ULARNI TASHKIL QILISH USULLARI. Modern Science and Research, 3(11), 551-556.
4. Ситора, И. А. (2024). РАЗВИТИЕ СОЗНАНИЯ И ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ

ПОНЯТИЯМ БЕССОЗНАТЕЛЬНОГО. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 157-163.

5. Ikromova, S. A. (2022). MILLIY VA DINIY QADRIYATLARNING INSON TARBIYASIDAGI O'RNI. Экономика и социум, (12-2 (103)), 675-678.